

Никола Цветковић

МИЛАН С. ДИМИТРИЈЕВИЋ - НАУЧНИК СВЕТСКОГ ГЛАСА И ИМЕНА

(наставак из претходног броја)

2

Преводилачки рад на одабраним текстовима

Превод је складно преношење написаног материјала, изговорених речи, из једног изражајног медија, језика у други и то преко преводиоца, тумача, или преко електронских средстава.⁴² Преводи су углавном више приближни него у свему тачни, углавном због преношења апстрактног логичког материјала, а нарочито код књижевних текстова. Када су у питању научни текстови нешто је лакше постићи дословност и већи степен верности оригиналу, него код књижевних дела. Ту је, приликом превођења, вид интерпретације и избор различитих лексичких нијанси у преношењу с једног језика на други, сведен на знатно мању меру.

Сајмон Блекбурн превод одређује као „меру неког израза у једном језику која значи исто што и у другом“.⁴³

Судећи према библиографији радова Милана С. Димитријевића, превођењем текстова, углавном из астрономије, почео је да се бави након половине седамдесетих година, а нешто интензивније у првим годинама новог миленијума. Скоро сви преведени прилози објављени су у часопису Васиона, осим књиге Гонзала Алкаина, коју је штампала „Сова“ 2003.⁴⁴ Највећи број тих чланака, или малих студија, написан је специјално за Васиону и то као плод сарадње са најпознатијим астрономима и другим научницима из Русије, Румуније и других, нама блиских и граничних подручја.

Осврнимо се на поједине преводе као и на мотиве и поводе настанка прилога којима се Димитријевић креативно бавио.

Јелена Милоградов-Турин, главни и одговорни уредник часописа Васиона, замолила је руског академика А. А. Михајлова да за Васиону напише подужи чланак о тада највећем телескопу-рефлектору на свету.

---

42 Мишко Шуваковић на превођење гледа као на „успостављање значењског односа или кореспонденције разумевања између различитих: 1) природних језика (лингвистички превод) и 2) уметних језика“ – М. Шуваковић, Појмовник савремене уметности, Загреб, 2005, стр. 309.

43 Блекбурн додаје да због тога што различити језици одражавају различиту културну и друштвену историју, услед холнизма значења и због различитих асоцијација и тона различитих речи, превод може да буде „само идеал коме се може тежити...“ – С. Блекбурн, Оксфордски филозофски речник, Свјетови, Нови Сад, 1999, стр. 337.

44 Гонзало Алкаино, Како бити господар сопственог живота, „Сова“, Београд, 2003.

Академик Михајлов је уобличио врло занимљив текст под насловом Телескоп пречника шест метара,¹ а она је замолила Милана, који је у то време био члан Уређивачког одбора, да текст преведе. У уводном делу, помало поетски, што је слично и неким Милановим прилозима ове врсте, Михајлов описује место: планине северног Кавказа и огромну округлу кулу са обртном полусферном куполом, где је смештен тај највећи телескоп-рефлектор на свету. А онда указује на идеју и замисао за његово постављање, која је настала у Пулковској опсерваторији.

Текст је, академик Михајлов илустровао са три слике које показују монтирање механичког дела циновског телескопа, скицом дела Земљине површине са уцртаним положајем станице Зеленчукскаја где се он налази, и најзад са сликом шест-метарског телескопа „специјалне астрофизичке опсерваторије СССР“, и врло прецизним и инстрективним легендама, вероватно писца у договору са тадашњим главним и одговорним уредником Васионе.

У закључном делу чланка донекле се препознају и њени мотиви да замоли М. С. Димитријевића да овај текст преведе на српско-хрватски језик. Академик Михајлов истиче да ће део посматрачког времена на овом грандиозном телескопу, бити уступљен сарадницима других астрономских установа, што је важна информација. Онда додаје да је крупан напредак у астрономији, последњих деценија, остварен и захваљујући оваквим телескопима. „Зато се можемо надати да ће овај рефлектор, који је највећи на свету, донети науци нова, можда неочекивана открића.“² Теоријске и практично-стваралачке основе преводиоца Димитријевића управо се налазе на линији и у смеру оваквих нада и могућих неочекиваних открића, што је вероватно био и један од подстицаја за успешан рад на овом преводу, објављеном на уводном месту у Васиони.

Уочљиво је да и наредни чланак, који је Димитријевић превео после неколико година за Васиону, почиње указивањем на рађање, настајање идеје о експедицији за посматрање потпуног помрачења Сунца 2001. године у Замбији.³ У напмени испод текста је записано да је, на Миланову молбу, Сергеј Коротин са Астрономске опсерваторије у Одеси, описао „специјално за Васиону утиске са експедиције те опсерваторије у јужну Африку 2001. године ради посматрања потпуног помрачења Сунца“. У овој напмени преводиоца, помиње се описивање што је и сам користио у сличним прилозима. У чланку су, помало литерарно-путописно, приказане припреме, организовање, занимљиве појаве и стања, уз указивања на карактеристичне моменте, што није било лако и једноставно превести.

---

1 Академик А. А. Михајлов, Телескоп пречника шест метара, „Васиона“, 1977, XXV, 1, стр. 1-5. Испод текста, с десне стране стоји: „За Васиону написао академик ...“, а са леве: „Превео мр М. С. Димитријевић“.

2 Исто, стр. 5.

3 Сергеј Коротин. Посматрање потпуног помрачења Сунца 2001. године у Замбији, „Васиона“, 2002. I, 1, стр. 3-7.

Исте 2002. године, само у следећем броју часописа Васиона, Милан С. Димитријевић је превео чланак Магде Ставински о знаменитој румунској културно-стваралачкој личности и астроному Спиру Харету.⁴ У напомени на крају текста назначава како се током посете Букурешту у новембру 2001. године упознао са радом Спируа Харета „и замолио г-ђу Ставински да за читаоце Васионе напише чланак о овом великом човеку“. При том Димитријевић назначава да је ауторка тада била директор Астрономског института Румунске академије наука, у чијем се саставу налази Астрономска опсерваторија у Букурешту, којом је такође руководила, као и астрономске опсерваторије у Клужу и Темишвару. „Она је и координатор, заједно са мном, четири југословенско-румунска астрономска сусрета“, констатује Димитријевић.

Ово сведочи како је уредник Васионе и суорганизатор научних сусрета, са колегицом из Букурешта, радио, поред осталог, и на афирмацији и популаризацији изузетних румунских личности и научних појава код нас и у свету, као што је и сам писао о великанима српске научне мисли за иностране часописе и публикације, па и за румунска астрономска гласила. У том смислу Димитријевић је остваривао врло значајну научну и културну мисију у европским размерама, која, чини се, није довољно запажена. Она се, као што овде настојимо да покажемо, остваривала и у области преводилачког рада, који је до сада углавном само библиографски регистрован, без иједног озбиљнијег приказа и вредновања.

Затражени чланак, који је Димитријевић превео, настао је поводом прославе 150 година од рођења Спируа Харета, „једне од најзначајнијих личности које је имала Румунија“.⁵ Разлози да се замоли за овај прилог и афинитети да се он преведе, налазе се, између осталог, и у извесној широј културно-стваралачкој сродности, истраживачким прегнућима (додуше код Милана у нешто другачијим и различитим специјалностима), уџбеничким и другим захватима, укључујући и педагошки рад. И наш научник Димитријевић је у сарадњи са знаменитим истраживачима из Медона, коауторски и самостално, објавио велики број студијских радова, који су га афирмисали у европским и ширим релацијама.⁶

Из написа Луке Ч. Поповића о редакцији познатог руског часописа под свеобухватним насловом Земља и Васиона,⁷ сазнајемо да је Милан С. Димитријевић приликом претходних путовања у Москву доносио неке од бројева овог часописа у Београд, када је, по свој прилици, упознао и Јефрема Павловича Левитана. Поменути научник и педагог је заменик уредника наведене познате публикације Земља и Васиона

4 Магда Ставински, Спиру Харет – изузетна личност румунске и светске културе, „Васиона“, 2002, I, 2, стр. 49-51.

5 Исто, стр. 49.

6 Спиру Харет је, на пример, у првој деценији минувалог века био на челу Министарства просвете и вера; а М. С. Димитријевић у првим годинама девете деценије на челу Савезног Министарства за науку, технологију и развој.

7 Лука Ч. Поповић, У редакцији часописа „Земља и Васиона“, „Васиона“, 2002, I, 3-4, стр. 8

од кога је Димитријевићев сарадник Поповић затражио чланак о културно-стваралачким и социјалним функцијама астрономије и космонаутике, који је Милан превео са руског језика.⁸ Приликом помињања Јефрема Павловича Левитана, наш астроном о њему пише као о познатом промотеру астрономије, писцу уџбеника из ове области и „неколико популарних књига“.⁹ Представу о њему употпуњује и оно што је Димитријевић записао о аутору тог чланка испод самог наслова и имена: „доктор педагошких наука, заменик уредника часописа Земља и Вациона, члан Савеза писаца Русије“.

Са задовољством се чита стилски живописан чланак Јефрема Павловича Левитана, пун сваковрсних, добро систематизованих података, који је врло прикладно и сликовито превео Милан С. Димитријевић. После упечатљивог увода, који поред општијег карактера, има и друштвено-историјску, естетичку, етичку, па и филозофско-поетску димензију, Јефрем Павлович наводи неколико мудрих и инспиративних казивања о астрономији и вациони: од Коперника и Галилеја, преко Ломоносова, Емануела Канта и Поенкареа, до Фламариона и Ајнштајна. Потом пише о „видљивој“ вациони само као о „леденом брегу“ тајанства велике Вационе, за нас невидљиве, а која садржи, по разним проценама, до 95% целокупне материје! Њене могуће „компоненте“ су угашене звезде и галаксије (...), тајанствено „море“ физичког вакуума... – Све ово требало је знати, имагинативно себи представити и вешто, изнијансирано превести на наш језик. И ту, са теоријско-филозофског становишта, указује на узроке распрострањујуће бездуховности, јер се антропокосмичка суштина духовности, према овом аутору, „састоји у нераскидивој вези Човека и Вационе“. Већи део текста посвећен је педагошким, научно-методичким и другим сличним проблемима наставе астрономије, важним и за наш образовни систем, као и културној и васпитно-образовној функцији часописа Земља и Вациона.

Самосвесно и критичко грађење и обликовање погледа на свет, избор жељене области деловања, активно и креативно учешће у друштвеном животу – када је човек водич самом себи – и не допушта да му се угисне печат споља – води ка пуном, богатом и задовољном животу, учи нас филозофија праксе.¹⁰ Слично томе, Гонзало Алкаино, астроном, архитекта и новинар, сматра да само разумно управљање сопственим животом води ка живљењу које ће нас задовољити.

Астроном, песник животом и делом, и велесветски путник и друмовник Милан С. Димитријевић, упознао је поједнако необичног

8 Јефрем Павлович Левитан, Социјално-културна функција популаризације астрономије и космонаутике, Исто, стр. 79-84.

9 Поменуто само неке од њих, како би се бар делимично сагледао његов опус: Звездане бајке, Бајковити доживљаји малог астронома, трилогија о занимљивој астрономији: Алка у краљевству сунца, Како је Алка са друговима бројало планете, Путовања Алке са друговима по Млечном путу: Астрофизика ђишима, Еволуирајућа вациона, Астрономија од А до Ш и др.

10 А. Грамши: Изабрана дела, стр. 20.

и креативног Гонзала Алкаина, успоставио приснију сарадњу и одлучио да преведе његову књигу: Како бити господар сопственог живота. У овој невеликој али занимљивој књижици Алкаино је изложио неке основе своје практично-искуствене психологије, са елементима особеније социјалне филозофије. За тај поучан животно-практичан оглед, који је и превео, Димитријевић је написао предговор,¹¹ документарно-сарадничког и помало интимистички присног карактера.

У уводном делу предговора износи најважније био-библиографске податке о Гонзалу Алкаину, са неколико пикантних појединости: да се поред студија астрономије и архитектуре, успешно бавио спортским новинарством, као и да је истрачао потпуни маратон, те да је поред осталог написао и три књиге из поменутих области. Онда указује на његову главну област астрономских истраживања: глобуларна јата, која је годинама посматрао у нашој Галаксији и Магелановим облацима. Поред тога, објавио је око 200 научних радова и саопштења, од којих половину у међународним публикацијама. Године 1978. основао је у Чилеу Астрономски институт „Исак Њутн“. У првим годинама новог миленијума почео је са радом на пројекту посматрања белих патуљака у глобуларном јату NGC 6397, на великом телескопу у Параналу. Приликом заједничких истраживања помињаних јата, са астрономима Штернберговог астрономског института у Москви, одлучио је да почне са оснивањем оgranака свог Института, и то најпре у Москви 1992, а погом и у другим крајевима света, пише Милан, истичући Алкаинову предузимљивост и организаторску виталност.¹²

Ово Димитријевићево указивање на обухватан научни рад и иницијативност Алкаина, било је претекст за приказивање мало необичног начина упознавања и успостављања трајније сарадње. Марта месеца 2002. године, Милан и његови блиски сарадници, примили су електронском поштом поруку и предлог да оснују ogranак његовог института „Исак Њутн“ у Југославији. Пошто је прикупио одговарајуће информације о овом међународном астрономском институту,¹³ и са колегама проучио годишњи извештај, Димитријевић је, како пише, видео да то може да буде подстицај за делатно и стваралачко окуљање; али и отворена могућност за размену искустава и мишљења, и „форум који ће организовано артикулисати заједничке интересе у науци и доприносити развоју астрономије“. Вазда окренут младима и спреман да им увек пружи подршку и помоћ, Милан је у овом настојању видео прилику за допунски креативни подстицај „за постизање резултата који се могу објавити у врхунским астрономским часописима...“

После непуних месец дана, 11. априла 2002. године, основан је југословенски ogranак међународног астрономског института

11 Напомињемо овде да није уобичајено да преводилац истовремено буде и редактор превода, како пише испод наслова књиге, а слично је именован и наслов самог предговора.

12 За само десетак година Алкаинов Институт „Исак Њутн“ основао је 14 ogranака, у 9 земаља, са 330 чланова.

13 Званични назив: Isaac Newton institute of Chile in Eastern Europe and Euroasia

„Исак Њутн“. То је конкретан резултат иницијативе Гонзала Алкаина и предузимљивости Милана С. Димитријевића и његових блиских сарадника. Затим напомиње да се у књизи налазе размишљања која у већој мери одражавају услове живота на Западу, и не односе се на нашу стварност и свакодневицу, па ипак, „У њој се износе и разматрају опште људске вредности...“, што је више него довољан разлог да се са књигом упознају и југословенски читаоци.

Креативна педагошка делатност

Значајну пажњу Милан С. Димитријевић посвећује просветно-педагошком раду и непосредној пракси. Том послу приступа одговорно, плански и са пуно сврсисходно организованог педагошког делања и смисла, у подизању потребних научно-истраживачких кадрова у астрономији. При том испољава завидан ниво педагошких знања и умешност у практичном васпитно-образовном раду на постдипломским студијама и у сарадњи са кандидатима на изради магистарских теза и докторских дисертација, како овде код нас, тако и у иностранству. Заједно са одговарајућим високо-образовним установама, научним институтима и организацијама, ствара адекватне услове, односе, ситуацију и атмосферу која доприноси постизању видних резултата у оспособљавању младих научних посленика. Димитријевић и као предавач на постдипломским студијама, али и као писац уџбеника и ментор, ствара укупне околности и радно-стваралачку климу у којој се одвија стручно-образовни и васпитни рад. Читав педагошки процес у припремању дисертација и коауторских научних радова, води програмски и плански осмишљено, на остваривању доста високо постављених циљева и постизању крупних резултата. У том ваљано усмереном педагошком настојању и образовању младих научних радника, Димитријевић постиже солидан ниво и када су ти радни контакти повремени, парцијални, а понекад и непланирани. При том испољава пуно педагошког такта и разумевања, које карактерише посебно уважавање личности сваког појединца, као и његових интересовања и потреба, које подстиче и усмерава. Чини се да нећемо погрешити ако кажемо да са пуно ширине и толеранције успоставља хумане међуљудске и сарадничке релације и прави је „уметник“ у налажењу адекватне мере тих односа.

Нагласимо овде да је Димитријевић, у оквиру постдипломских студија астрофизике на Београдском универзитету, увео предмет „Астрономска спектроскопија“, за који је написао и одговарајућу књигу.¹⁴

Поменимо само неке значајније магистарске и докторске тезе које је успешно водио:

---

¹⁴ М. С. Димитријевић, Астрономска спектроскопија, Математички факултет, Катедра за астрономију и астрофизику, постдипломске студије, друга година (од 1988).

Након половине седамдесетих година био је ментор Владимиру Кршљанину, који се бави песничким радом и активан је друштвено политички радник, ангажован у међународним пословима. Он је одбранио магистарски рад под насловом: Штарков помак јонских линија код топлих звезда, на Природно-математичком факултету у Београду, 1986. године. Непуних десетак година касније, на Физичком факултету у Београду, био је ментор Нели Кристин Тодоровић Васовић, при изради магистарског рада: Анализа упрошћеног семикласичног прилаза за прорачун параметара Штарковог ширења спектралних линија неутралних атома (1995). А 2001. године на Математичком факултету у Београду, као ментор, упућивао је Ненада Миловановића при конципирању и обликовању магистарске тезе: Допринос Штарковог ширења интерпретацији спектра СР звезда.

Скоро истовремено када је помагао Кршљанину око магистратуре, предао је менторски усмеравао Винце Иштвана при раду на докторској дисертацији: Утицај сударних процеса на лимб-ефекат.

Ради употпуњавања представа о Димитријевићевој менторској делатности, распитујемо се око начина сарадње са кандидатима.

- Гледано у целини, кандидате могу да поделим у две групе: и то на оне са стране, на пример Скендер Скендери, из Приштине, или Нели Кристин са Фармацеутског факултета. Они су повремено долазили, углавном по потреби, да заједнички продискутујемо постигнуте резултате; или ми пак донесу оно што су урадили, написали... Када то пажљиво прегледам, проучим, ставим им одређене примедбе концепцијске и друге природе и усмерим их, предлозима и препорукама на даљи рад, каже Милан, не одвајајући поглед од одељка Менторске активности, као да ту тражи неку тачку ослоња за оно што говори.¹⁵

- Другу групучинили сумајени непосредни сарадници са Астрономске опсерваторије. Са њима сам практично био у свакодневном контакту, па смо заједнички решавали настале проблеме, консултовали се око сваког захвата и коментарисали шта и како даље. Тако је било са Владимиром Кршљанином, док је радио магистарску тезу, са Луком Поповићем и Винце Иштваном, издваја Милан неколико имена из друге групе.

- Како су се према теби као ментору касније односили поједини кандидати, питамо Милана, имајући у виду и наша лична искуства у тим пословима.

- У Немачкој се ментор докторске дисертације зове „тезис фадер“, почиње мало поиздаље, са искуством светски упућеног научног посленика.

- Тезис фадер, баш тако, јер ментор доиста представља једну врсту научног духовног оца, подвлачи Милан са уздржаним полуосмехом. Можда се присећа како сам више пута истицао да његовог оца Сергија, поред својих ментора, сматрам духовним оцем у студијским работама.

¹⁵ Рукописне белешке од 13. VIII 2006, Београд. Лична архива Н. Цветковића.

А онда се враћа на постављено питање:

- Поједини кандидати су показали изузетну захвалност за менторску помоћ и увођење у научни рад. Ту бих посебно поменуо Владимира Кршњанина и Луку Поповића, мало застаје, помера главу у страну и одлаже папир на коме су регистроване менторске активности, са почетка новог миленијума.

- А било је и оних, који су у моменту када је кренула хајка на њиховог ментора, осетили потребу да се и они баце каменом, каже метафорично, али сада са горким осмехом, уз одмахивање руком, можда у смислу да је све то превазишао, јер изгледа да од тих људи и није очекивао ништа друго.

После тога, сасвим смирено, враћа се на оно што је, по његовом мишљењу, била неприхватљива пракса и правило, да из тезе не сме ништа да се публикује пре одбране рада.

- За мене је то било потпуно неприродно, утолико пре што кандидат треба да прође кроз извесну проверу... На Катедри за физику је чак присутно неписано правило: да свако пре одбране докторске дисертације ваља да има три публикована прилога у међународним часописима. Тако је и у Француској; тамо је обичај да се ти публиковани радови укориче заједно са тезом и на изванредан начин представљају њен саставни део, истиче Милан, супротстављајући ова европска мерила локалним критеријумима.

И у неким другим земљама, један од важних услова да неко брани магистарски рад, јесте то да мора да има бар један објављен рад у неком међународном часопису.

- Полазећи од овог мог искуства, ми смо основне резултате Кршњанинове магистарске тезе послали као заједнички рад часопису Астрономија и астрофизика, где је и био прихваћен за штампу... Кршњанин се и сам прибојавао да ће му Катедра зауставити процес око одбране тезе ако се рад појави у часопису, али сам му ја рекао да нема разлога да се плаши, јер ћемо задржати публикавање до момента одбране, и задовољити њихове захтеве, а при том ћемо учинити и одговарајући помак у мало застарелој процедури, приповеда нам Димитријевић са задовољством.

- На крају врло успешне одбране, ја сам као ментор посебно нагласио да је магистарски рад кандидата Кршњанина прошао и међународну рецензију једног од најугледнијих европских часописа, и да задовољава све критеријуме, не само на Катедри за астрономију већ и на Катедри за физику па и у иностранству... Тада сам, са осећањем неке унутрашње радости, показао већ спремљене коректуре, подвлачећи да смо испоштовали и та домаћа начела да се ништа не публикује пре одбране... Онда је то била мала "револуција", застаје погледајући у мене – једна врста "мангуплука", закључује полушаљиво.

У педагошком и васпитно-образовном раду, како у постдипломској

настави, тако и у непосредним комуникацијама са младим научним посленицима. Димитријевић је показао завидан ниво у стваралачком конципирању дисертација и подстицању сарадника, којима је био ментор, а у извесном смислу и духовни родитељ. Пружао је несебичну помоћ, не само при изради магистарских и докторских теза, већ и у афирмацији кадрова које је припремао за научни рад. Нудио им је и отварао могућности да заједно са њим објављују прве студијске прилоге у најпознатијим међународним часописима. Посебно је вредно ипажње што је у оквиру предмета Астрономска спектроскопија, успостављао делатан сараднички однос и у процесу консултација значајно помагао и упућивао своје младе колеге.

Плодна и разноврсна предавачка активност

Јавна предавачка активност је вид друштвеног, педагошко-сазнајног, културног, образовног, студијско-информативног и популаризаторског деловања. Она се остварује у сарадњи са одговарајућим културним, просветним, научним и другим установама, друштвеним организацијама, социо-политичким и сличним асоцијацијама, клубовима, секцијама... Циљ предавачке делатности је да сазнајно и образовно задовоље друштвене, културне, идејно-политичке захтеве развоја и унапређивања одговарајућег социјалног и сваког другог окружења, одређене средине, научне, културно-уметничке области, у овом случају афирмације астрономије и богаћења сазнања о космичким појавама и збивањима, научним продорима и подухватима, истраживањима везаним за универзум. И то код најразличитије популације, од младих и ученика, преко студената и наставника, до заинтересованих у ширем окружењу, заједници, научној установи (институти), универзитетима различите врсте, библиотекама и сл.

Милан С. Димитријевић, као активан и продуктиван научни радник, није остао само у студијским границама и под „стакленим звоном“ лабораторијско истраживачке делатности, већ је одважно изашао у јавност са великим бројем научно популарних и стручних чланака и прилога из астрономије и физике (преко 300), као и са великим бројем јавних и научних предавања, различите намене и нивоа (више од 200 у разматраном периоду). Поред научнопопуларних на факултетима, у библиотекама, школама, културним установама (домови културе), друштвеним организацијама, на трибинама, у клубовима и сл. широм Србије и ван ње, те неколико десетина на међународним конференцијама, посебно је позиван да одржи и више њих о резултатима својих научних истраживања на иностраним опсерваторијама и универзитетима. Поменимо овде само неке важније: Медон (Француска), Бохум (Немачка), Ваљадолид (Шпанија), Казањ (Татарстан – Русија), Торавере (Естонија), Кијев (Украјина), Атина

(Грчка), Армаг (Северна Ирска), Ст. Ендрјус (Шкотска) и др.¹⁶ У циљу популаризације и ширења научних сазнања из астрофизике у нашој средини, одржао је више различитих предавања, пре свега у Београду, потом у српским гимназијама у Будимпешти и Темишвару, Новом Саду, Петници, Подгорици, Крагујевцу, Бјељини, Нишу, Ваљеву, Убу, Лозници, Зајечару, Неготину, завичајном Лесковцу, Зрењанину и бројним другим местима.¹⁷

Јавну предавачку активност Милан С. Димитријевић је започео 1978. године, у вези са темом одбране докторске дисертације, и то на афирмисаном Институту за примењену физику у Београду. На почетку библиографског прегледа његовог предавачког деловања налази се, под бројем један, слово о ширењу спектралних линија плазме.¹⁸ Излагање је било углавном намењено стручњацима за ову проблематику, па је то повећало Миланову одговорност, јер требало је оправдати поверење својих колега са високим научним захтевима. И наш тек стасали научни истраживач, успешно и на задовољство присутних, изложио је своје погледе из области којом је суверено владао.

Занимљиво је да су прва три предавања одржана на поменутом Институту где је исте 1978. године дошао у Лабораторију за физику и технику ласера.¹⁹ Непуне две године након прве беседе, почетком марта 1980. године, говори о спектроскопији као особеном језику васпоне.²⁰ Исте године је, на Институту, одржао и „слово“ под насловом Ново о старим планетама. А следеће 1981. на 73. научној трибини говорио је о новим сазнањима и открићима у Сунчевом планетарном систему.²¹

Од половине осамдесетих година све су чешћа и бројнија предавања, како у земљи тако и у иностранству, и то у различитим срединама, од института, преко домова културе²² до великих републичких семинара.²³ Теме су углавном из уже струке, специјалистичке, за институте²¹ и Београдску опсерваторију, а када су млади у питању, оне су популарније и прилагођене тој публици.²³ На републичком семинару за наставнике физике, пак, одржао је предавање Ново о старим планетама. У оквиру Београдског астрономског викенда, говорио је о Париској опсерваторији, чији ће бити чест гост и уважени сарадник у наредним годинама.

16 Ради целовитијег увида, евидентирајмо овде још: Фиренцу, Тунис, Букурешт, Ригу, Виљнус, Минск, Одесу, Софију, Брно, Солун, Трст, Беч, Белфаст и у још неким другим научним и универзитетским центрима и опсерваторијама.

17 Нарочито често су га позивали из Војводине и то из: Кикинде, Апатина, Вршца, Сомбора, на пример, као и из уже Србије: Ваљева, Смедеревске Паланке, Љубовије и сл.

18 М. С. Димитријевић, Ширење спектралних линија плазме, Институт за примењену физику, 24. X 1978.

19 Прво радно место овог младог даровитог научника био је Институт за физику, Одељење за спектроскопију плазме, где је примљен 1974 године.

20 М. С. Димитријевић, Спектроскопија језик васпоне (Допринос сарадника ИПФ-а изучавању Штарковог ширења спектралних линија плазме), Институт за примењену физику, 10. III 1980.

21 Друштво за ширење научних сазнања „Никола Тесла“, 23. IV 1981.

22 Предавање о новостима из астрономије Сунчевог система, у Дому културе Звездара; наставницима који су посетили Астрономску опсерваторију, 1985.

23 Ново о старим планетама, Републички семинар за наставнике физике, 1985.

24 Утицај притиска на спектралне линије из астрофизичке и лабораторijske плазме, Institut fizyky WSPR Опоне, Пењска, 27. XI 1985. На истој Институту: Штарково ширење линија плазме, 1984.

25 Јупитер краљ планета, Дом пионира, Вождовац.

И у 1986-ој активно ће предавачки суделовати у програму поменутог Астрономског викенда, овога пута са деликатнијом темом;²⁶ што такође важи и за републички семинар, сада нешто шире, за наставу физике у основним и средњим школама²⁷. На позив Института за физику из Загреба одржао је високо стручно предавање из астрофизичке проблематике,²⁸ те у Медону слово из домена своје тезе.²⁹

Године 1987, на Коларчевом народном универзитету, поновио је излагање са Астрономског викенда, о деловању и утицају комета;³⁰ док ће на новом, VI београдском астрономском викенду 1988, приказати особености пута кроз Сунчев систем.³¹ За крај 80-их и почетак 90-их карактеристично је Димитријевићево предавачко ангажовање на иностраним универзитетима, као што су Рурски у Бохуму,³² Универзитет у Валадолиду,³³ те Универзитет у Тунису³⁴ и Опсерваторија Арчетри у Фиренци.³⁵ У то време почињу његова учешћа и у школи за младе у Петници, када говори о планетама, сателитима и планетама Сунчевог система,³⁶ а наставља и са предавањима на Коларцу.³⁷ Уз то, држи предавање и на Институту за астрономију ПМФ,³⁸ а у два маха и на Београдској астрономској опсерваторији.³⁹

У 1991/92. наставља са предавањима у иностранству у Валадолиду,⁴⁰ на Универзитету у Крагујевцу,⁴¹ као и на Астрономској опсерваторији⁴² и Коларчевом народном универзитету.⁴³

Разговарамо са Миланом о његовој богатој и разноврсној предавачкој активности, о начину припрема, односу према публици,

26 Утицај комета на земљу, Београдски астрономски викенд, 20. VI 1986.

27 Систроскопија - језик васпоне, Републички семинар о настави физике у основним и средњим школама, 30. I 1986.

28 Астрофизичке примене изучавања профила спектралних линија, Институт за физику свучилишта, Загреб, 6. V 1986.

29 Méthodes Approchées pour le calcul des paramètres d'élargissement, Stark, Observatoire de Paris Meudon, 9. X 1986.

30 Утицај комета на земљу, Коларчев народни универзитет, 4. III 1987.

31 Пут кроз сунчев систем, VI београдски астрономски викенд, 27. V 1988.

32 Approximative methods for Stark broadening calculations in astrophysics, Рурски универзитет у Бохуму, 30. I 1989.

33 Stark broadening: semiclassical approach, Универзитет у Валадолиду.

34 L'élargissement des raies spectrales par l'effet Stark, Универзитет у Тунису, 30. XI 1989.

35 Approximative methods for Stark broadening calculations in astrophysics, Опсерваторија Арчетри у Фиренци, 27. IV 1989.

36 Планете сунчевог система, Петница, 20. II 1990. Планете и сателити, Петница, 8. III 1990.

37 "Алиштајн" још увек открива тајне васпоне, Коларчев народни универзитет, 28. II 1990.

38 Ширење Фраунхоферових линија Na I услед сударања са атомима водоника, Институт за астрономију ПМФ, 5. I 1990.

39 Истраживање облика линија у астрофизичким спектрима, Астрономска опсерваторија, 19. IV 1990.

Развој истраживања профила спектралних линија у Југославији, Астрономска опсерваторија, 5. XII 1990.

40 Astrophysical applications of spectral line shape research, Универзитет у Валадолиду, 21. V 1992.

Semiclassical investigations of spectral line broadening by plasmas, Универзитет у Валадолиду, 22. V 1992.

Stark broadening of HeII lines, Универзитет у Валадолиду, 20. X 1992.

New facts about old planets, Универзитет у Валадолиду, 21. X 1992.

41 Штарково ширење спектралних линија астрофизичке и лабораторијске плазме, Универзитет у Крагујевцу, 26. XI 1992.

42 Проблем три тела у Кулоновом пољу, Астрономска опсерваторија, 5. VI 1991.

Семикласични прорачун Штарковог ширења астрофизички значајних линија, Астрономска опсерваторија, 7. XII 1992.

43 Планете сунчевог система, Коларчев народни универзитет, 15. VI 1992.

позивима на предавања, евентуалном осећању треме и другим питањима. Намера нам је да забележимо његове експлицитне исказе, који представљају неку врсту предавачке поетике, важне поготову када се ради о тако великој активности. То сматрамо битнијим од регистровања сваког појединачног предавања, на која ћемо се целовитије осврнути у некој другој прилици. Она су, уосталом, хронолошки доста прегледно регистрована у библиографском делу ове књиге.

- Сам чин предавања за мене представља дубоко унутрашње задовољство, као и ток и процес припреме, каже Милан одлучно, скоро без икаквог премишљања и домишљања. – У току припрема настојим да самом себи, до најситнијих детаља, разјасним целокупну садржину предавања... Док говорим присутнима трудим се да остварим контакт са њима, да им се прилагодим, те да снизим или повисим ниво излагања, гледајући колико ме публика пажљиво прати, закључује Димитријевић.⁴⁴

У томе је вешт скоро као уметник; успева да осети пулс публике преко најситнијих реакција.

- Ако ми на крају поставе и неко сасвим неадекватно питање, настојим да одговорим тако да и онај који пита, и публика, буду задовољни, застаје мало па додаје – При том се увек трудим да никога не доведем у неприлику, већ напротив да охрабрим и подстакнем оне који су ме пажљиво слушали...

- Како гледаш и реагујеш на аплауз публике? питамо Милана.

- Често буран аплауз на крају предавања доживљавам вероватно као и сви други на сцени... Свестан сам да ће ме, нарочито у мањим срединама, доста дуго памтити, као што ја, данас, на пример, памтим предавања која сам чуо на одслужењу војног рока, прави он занимљиво поређење.

Интересујемо се за начин позивања и организовања предавања.

-То да ли ће ме негде позвати да одржим предавање, углавном зависи од иницијативе онога ко се заинтересује, и обично буде и организатор. Ако предавање буде добро прихваћено, он ме и касније, повремено, позива и укључује у предавачке активности, пошто успоставимо добру сарадњу и комуникацију. Али када, на пример, оде у пензију, онда углавном позиви престају, прекида се сарадња, одговара нам Милан.

Разговарам о трему, доста често присутној приликом јавних наступа, код знатног броја људи.

- Не осећам никакву трему, каже Милан одсечно, - она за мене скоро и да не постоји... Током предавања настојим да овладам пажњом публике и да је на неки начин држим под контролом... По неки пут чак волим и да се мало поиграм, постављањем неочекиваних реторских питања... са исказима, асоцијацијама, кратко поћута, као да бира најбољи пример за илустрацију:

---

⁴⁴ Рукописне белешке од 5.VIII.2006, Београд. У личној архиви Н. Цветковића.

- Када сам причао о Ирској, у Ротари клубу, рекао сам: Ирска је земља чуда, у њој чак и реке теку узводно. Да ли ми верујете? Настаје жагор, мало пригушени смех и комешање.. А онда ја почињем да објашњавам и да образлажем: На Атлантику су плиме веома високе, чак више од десет метара, и догађа се, када наиђе огроман плимски талас, да онда и реке које се тамо уливају, потеку узводно, ма како невероватно то било, каже, подижући главу некако победнички.

Поново се враћамо на питање треме. Говорим му о своме ментору и његовом искреном признању: да и после четири деценије наставе, увек пре самог почетка часа, осети малу трему, која га „држи“ све док не почне са казивањем, а потом нестане.

Милян ме пажљиво слуша, промишља, па каже:

- Ево како сам се излечио од треме о којој говориш... Трудим се да на почетку предавања саопштим нешто необично, неки афористички исказ, нешто занимљиво, инспиративно... То раније припремим, забележим на цедуљи, али не погледам, иако је она испред мене... А када уводни део крене, онда све иде глатко и течно, каже са пуно сигурности у гласу.

Пошто се нагну мало напред, нали хладно пиво у чашу, руком обриса зној па настави:

- Увек покушавам да оценим ниво публике, што није баш лако и једноставно, понавља, па истиче да је најнезахвалније када на предавање доведу неколико одељења неке стручне школе, и помешају их, рецимо, са вишим разредима неке гимназије.

- Која своја предавања сматраш најуспелијим?

- Тешко је то овако одједном издвојити, каже, помало борајући чело. – Ако неко предавање држим више пута, у различитим срединама, ја га онда дотерујем, усавршавам, брусим. Нека од њих су достигла завидан ниво и публика их врло добро прихвата, каже смиреним тоном. Затим, пребирајући по мислима, издваја једно из новијег времена:

- Тајна великог ћутања ванземаљских цивилизација, привлачи пажњу најшире публике, и присутни га прате чак са неком врстом знатижељне напетости, одговара, подижући поглед. – Казивање на ту тему подједнако је добро примљено у Новом Саду, Зрењанину, Вршцу и другде... После овог предавања обично дође и већи број питања... Публика је живо заинтересована за могуће постојање ванземаљске цивилизације, каже некако присније, послушкујући како реагујем на издвајање ове теме.

- Библиографски попис предавања показује да си био веома активан на овом пољу, примећујем, заговарајући могућност да Димитријевић сам да извесну оцену.

- Из публикације Астрономске опсерваторије, где су регистрована предавања свих научних посленика, може се видети да сам одржао највећи број предавања различитог нивоа, у разноврсним срединама,

и пред сваковрсном публиком, резимира овај вид своје делатности. А онда, водећи рачуна да то не делује самољубиво, напомиње: - Свакако, мене су често позивали, више од других, а ја сам се увек и одазивао, иако ми то није било лако... И вазда су били сигурни да ћу свакако доћи на предавање, ако сам већ прихватио позив...

И да би унео мало више духа и ведрине у своје казивање, рече:

- Понекад сам у шали говорио: „Ако бих, далеко било, умро, ја бих се повампирио и дошао на предавање... Ето, не бих вас никако изневерио!“

Према расположивим подацима, Димитријевић је 1993. године одржао само једно предавање, због великих обавеза које је имао као министар у Савезној влади. Крајем те године говорио је о великану Николи Тесли, поводом јубилеја у његову част, у Црногорској академији наука и уметности, што му је и доликовало, не само као министру, већ и као еминентном научном раднику и истраживачу.⁴⁵ Али је зато следећа 1994, у том погледу била веома плодна и разноврсна; доминирају предавања о Тесли, и то понајпре два у српским гимназијама у иностранству, у Будимпешти⁴⁶ и Темишвару,⁴⁷ и једно пред крај 1994. у Ваљевској гимназији;⁴⁸ а о Теслином научно-стваралачком наслеђу, у ЖТП Београд,⁴⁹ и исто у Дому омладине у Бијељини; као и два предавања из уже струке у Институту „Винча“⁵⁰ и на Астрономској опсерваторији,⁵¹ од којих је ово последње у сарадњи и уз учешће својих колега А. А. Михајлова и Љ. Игњатовића.

Према нашем увиду, 1995. година је најплоднија у овом погледу, са скоро тридесетак предавања, од којих понајвише у иностранству, безмало половина, и то у Русији, Белорусији, Украјини, Естонији, Летонији, Латвији и др; потом на Астрономској опсерваторији (5), неколико на учитељским-педагошким факултетима, гимназијама и у ротари клубовима. Понајбројнија су она што се односе на постанак и судбину васионе, потом из уже струке, највише у иностранству, као и о Сунчевом систему...

У предавањима Димитријевић излаже и стваралачки интерпретира одређени садржај, настојећи да слушаоца мисаоно подтакне и ангажује. При том, поред вербалне методе, користи и друга помоћна средства, ради сликовитијег дочаравања онога што саопштава. Тако је најчешће користио благовремено припремљене слајдове, из своје личне колекције, као и из збирке Народне опсерваторије.

На крају овог Пролога можемо да закључимо да је др Милан С.

45 Беседа о Николи Тесли, ЦАНУ, Подгорица, 13. XII 1993.

46 Никола Тесла и његово научно наслеђе, Српска гимназија у Будимпешти, 20. I 1994.

47 Беседа о Николи Тесли, Српска гимназија „Доситеј Обрадовић“ у Темишвару, 11. III 1994.

48 Шетња кроз Сунчев систем, Ваљевска гимназија, 14. XII 1994.

49 Теслино научно наслеђе, ЖТП Београд, 29. VI 1994.

50 Провера соларног модела и дијагностицирање соларне плазме, Институт за нуклеарне науке „Винча“, 30. V 1994.

51 Примена семикласичне MSE теорије на спектралне линије гвођа и никла, Астрономска опсерваторија Београд, 16. XI 1994.

Димитријевић уобличио самосвојан, у много чему обухватан, и целовит поглед на свет. У неколико области креативно заснива оно што је почетна основа и историјски задатак даљих истраживања и изучавања у наредном периоду. Овај астрофизичар је снажна стваралачка личност, продорне мисли, која у себи преплиће и прожима теоријско–сазнајну и практично–продуктивну активност, интелектуалнодуховне немире и предузимљивост, у сталном динамичном кретању и скоро непрекидној креативној развојности, са елементима самокритичког превазилажења и делатног самонадрастања.

Укупно стваралаштво и дело Димитријевића, упућује на важност креативног организовања, самоорганизовања и стваралачког удруживања. То га унеколико разликује од научних посленика из његове области и шире скоро од већине оних који су далеко од научно–теоријске, филозофско–астрономске и практичне мисли.

Стваралачки опус овог истраживача прелази више од хиљаду научних радова, укључујући ту пре свега оне најеминентније, у међународним европским и светским часописима;⁵² а захвата и прилоге студијско–монографског карактера у најафирмисанијим страним публикацијама, као и текстове продубљених научно–теоријских разматрања публиковане у оквиру књига, зборника и часописа иностраних научних центара и издавача. Та Димитријевићева активност уродила је плодом, поред осталог, и зато што је дошао до властитог научно–теоријског и филозофско–студијског становишта, уз сопствена истраживања. При том је полазио од целовитог увида у претходне научне захвате, које је на нов начин синтетизовао и имажинативно продубљивао. Тако је успео да понешто од оног што је дотле у његовој области било само парцијално, у извесном смислу недовршено и неосмишљено у појединим битнијим поставкама, учини целовитијим, зрелијим и интегралнијим. На тај начин је у извесном смислу саздао својеврстан систем модернијих студијских концепција и један особен корпус продубљених сазнања. Његови научни продори и сазнања данас постају саставни део општијих погледа и представа у његовој научној области и њихов неодојиви део. Овде треба нагласити да Димитријевић није само научник разасртних визија и концепција, већ је и човек стваралачке праксе, плодотворне акције и организације удруживања мисаоних снага, енергија и потенцијала. Он је успешан, колико у научно–теоријском сублимирању и продорном разоткривању, толико и у делатно–мисаоном свеорганизовању, не само оног личног, индивидуалног, него и колективно–акционог и преображавалачког, са намерама да доста тога иновира, у области савремене астрофизике, филозофије и историје науке којима се бавио.

То се, поред осталог, изражава и потврђује у скоро петнаестак

⁵² Више од 200 радова нашло је видно место у најугледнијој иностраној периодичи широм Европе и Америке; од тог броја нешто мање од стотину радова је у *Astronomy and Astrophysics*, десетак у *Astrophysical Journal*, два у *Monthly Notices of the Royal Astronomical Society*.

оригинално уобличених библиографских монографија и више десетина обухватних студија,⁵³ као и активним учешћем на импозантном броју међународних научних симпозијума, конференција и скупова. Скренимо пажњу на скоро педесетак уводних предавања, о чему сведоче бројне референце у библиографском делу ове књиге.

Димитријевић је дао значајан допринос проучавању историје и филозофије природних наука на нашим просторима, са акцентом на питање улоге човека, научника–истраживача и великих стваралачких индивидуалности; уз усмерење на могуће синтезе што су биле на релацијама од утицаја на токове изучавања развоја астрономије код нас. Управљеност на астрономске појаве, одређене области физике, технологије и механике, те могуће законитости по себи, што постају конкретне, историјски делатне, па и практично корисне, саставни је део једне разуђене и обухватне концепције. У том смислу, Димитријевић је научник–истраживач, аналитичар и у области примењене математике, тумач историје астрономије и њених открића, продора, као и докумената прошлости сагледаних у интегралном виду, а не парцијално. Ово је посебно уочљиво у знатном броју научних прилога у оквиру шест конференција Развој астрономије код Срба,⁵⁴ у више предавања о Милутину Миланковићу, поводом његовог великог јубилеја, на еминентним конференцијама попут оне Европског астрономског друштва у Минхену 2001. и др,⁵⁵ као и на научном скупу о Ђорђу Станојевићу,⁵⁶ знаменитом астроному који је електрифицирао Србију.⁵⁷

У научном приступу великану Станојевићу, Милан С. Димитријевић није узимао у обзир само поједине документе, изворе, материјалну грађу, што је изложио у краћим радовима, као на пример сарадњу са десковачким Ђачким напредком, већ је у уводном прилогу његову активност приказао интегрално, концепцијски према захтевима сагледавања историјске нужности. Циљ његових истраживања, у случају историје астрономије код Срба, као и код Милутина Миланковића, била је, пре свега, темељита реконструкција њихове интелектуалне

53 Увидом у бројне монографије иностраних издавача, могли смо уочити и подвојити 82 темељна научна рада, као и више од 20. у зборницима веома угледних међународних конференција; у афирмисаним националним часописима так публиковао је стотину научних радова.

54 М. С. Димитријевић, Да ли је новојулијански календар усвојен у Константинапољу 1923. године Миланковићев, Миланковић – Трпковићев или Трпковић – Миланковићев, Зборник радова Конференције Развој астрономије код Срба III, Публикације Астрономског друштва „Руђер Бошковић“, св. 6, Београд, 2004, стр. 347–350; Космички мотиви у српској средњовековној нумизматици, Зборник радова Конференције Развој астрономије код Срба IV, Публикације Астрономског друштва „Руђер Бошковић“, св. 7, Београд, 2007, стр. 461–476; Савремена бугарска поезија; клуб песника „С Ђеом на Редуту“ и чаровитост директо – космичке инспирације, Зборник радова Конференције Развој астрономије код Срба V, Публикације Астрономског друштва „Руђер Бошковић“, св. 8, Београд, 2009, стр. 759–791; Филателија и астрономија, Зборник радова Конференције Развој астрономије код Срба VI, стр. 845–865.

55 На пример, Свепуска астрономска конференција у Москви 2004; Десета скупштина Међународног удружења за геомагнетизам и аерономију у Тулузи 2005. и сл.

56 Научни скуп: “Ђорђе Станојевић - живот и дело”: Српска академија наука и уметности, Огранак, Нови Сад 2008, 1–251.

57 Милан С. Димитријевић, Ђорђе Станојевић: поводом 150. годишњице рођења, Анали Огранка САНУ у Новом Саду, 2008, бр. 4, стр. 77–84.

биографије и живота у прошлости, потом обухватна истина и научна тачност, проверљивост и прецизност, уз истицање њихових великих остварења. У тим прилазима наш историчар филозофије у домену природних наука, а у првом реду астрономије, није имао унапред постављене тезе, већ је као и његов отац Сергије, на основу историјског материјала и грађе, обликовао одговарајућу методологију истраживања, долазећи често до оригиналних и продорних сазнања. Историја природних наука за Милана није била само област идеја, замисли и представа, нити је научник–истраживач посматран само као дух који излаже своја гледишта и стерилно–чиста сазнања што су могла бити и непоуздана, већ је имао у виду конкретна теоријска и практична достигнућа, циљеве, мисли водиље и самосвојне, оригиналне резултате. Димитријевић није поклањао пажњу чињеницама и појединостима које су могле припадати сфери анегдотике него истинским научно–историјским достигнућима. У тим научно–историјским разматрањима, систематично је преиспитивао и претраживао видове научне делатности, вођен непосредним запажањима, стеченим сазнањима и интуицијом, схваћеном у Гетеовом смислу откривења које се развија из истраживачеве душе.

Великим бројем студијских прилога, чланака, публицистичких и журналистичких текстова, Димитријевић је видно допринео ширењу и популаризацији астрономских знања у Србији, уз посвећивање одговарајуће пажње научним чињеницама, подстицајним идејама, разуђеним концепцијама. Тако код њега научне идеје и визије добијају осмишљени садржај, па нису неке фиктивне представе или студијске апстракције. Смисао им је упућен ка практично–сазнајном деловању, у домену савремених научних система. У његовим научно–популарним и публицистичким прилозима, научно–сазнајно па и историјско–филозофско, су својеврстан догађај али и упутство и приступачно–популарна експликација. Популаризација астрономских погледа у његовим предавачким, универзитетским и другим сличним настојањима, као и у одговарајућим текстовима, иде у смеру онога што се остварује на вишем нивоу у савременој науци и у логичко–системској је вези са мултидисциплинарним корпусом истина, са хуманошћу, студијском етиком, екологијом и сл. Ти понекад само наизглед популарни студијски прилози, носе у себи програмско–сциентистичке садржаје и основе, блиске сазнајним хтењима и циљевима оних код којих постоји заинтересованост. Програмски делатно, научно, афирмативно–сазнајно, налази широко оправдање у ангажовању, и постаје особено средство потврђивања. При том, Димитријевић вазда има у виду историјске тежње и циљеве области коју афирмише и научно–стручно популарише. У том смислу, студијско–истраживачки пише неку врсту особених монографија у малом, које постају нов жанровски облик, користан, не само за историју културе и епистемологије, већ и за науку,

уз истицање видних одраза, важних животних последица, у смеру обликовања специфичне историје научно–практичне делатности у густо сабијеној научној грађи.

Бројни текстови ове врсте доприносе рушењу квазинаучника, астролога, белих и црних магова и сличних лажних идола са устоличених олтара, па се пред њима разилази опојство мирисним тамјаном, поготову, ако се од науке превише очекује и она се погрешно схвата као неки замамни облик враџбине, уз неспремност или неспособност да се реално процени шта астрономија као наука стварно и конкретно пружа.

Димитријевић је као човек науке, а посебно историје и филозофије природних наука, у великој мери постао свестан нових могућности које она пружа, њених притајених снага, преносећи то на области којима се бави, као што је астрофизичко моделирање звезданих атмосфера.⁵⁸ У том погледу отвара перспективу евентуалног овладавања прикривеном игром тока разноликих преламања.

Миланово истраживање историје филозофије, њено делимично преиспитивање и укључивање нових сазнања у делатни, продуктивни систем, отвара могућности за нове, још дубље и целовитије захвате. Заједно са сарадничким тимом, али и знатно шире, на макроплану, долази до вишег вида стваралачке самоспознаје, која, и када је у нечему можда нејасна па и непотпуна, ипак кристалише свест о сопственој, изворној снази и сложеном задатку даљих прегалачких захвата и истраживања, постављених на модерним основама. У тим истраживачким настојањима њега лично, и сарадничког тима, у великој мери окупљеног око својеврсне „институције“ под називом Развој астрономије код Срба, али и астроуметности, поезије, културе и цивилизације српског национа, сасвим природно, појављују се и појединачни, партиципални циљеви; међутим, он их снагом ума и духа, ваљано организује, усмерава и програмски оријентише, имајући у виду перспективу и животворну енергију људи и сарадника које окупља, као и нових генерација које му се придружују.

Осмишљена, и унеколико од оца Сергија прихваћена систематизација и интелектуална храброст у откривању правих научно–историјских, сазнајно–методолошких и других узрочности, поприма вредност и значај у овој области, у смислу неке врсте „откровења“, постајући начело ваљаног реда и поретка за његове настављаче, на чијем је челу управо он као духовни вођа. За очекивање је да ће се у долазћем времену још више продубити, развити и разрасти свест о крупном и деликатном задатку велике научне синтезе, која треба да се изврши, како би се потврдила иницијална снага барда Милана С. Димитријевића и његових следбеника, не само у оквиру истраживачке групе, тима и школе, већ и на ширем макро плану, у овој области, у нашим релацијама.

---

58. Нагласимо да је наш астрофизичар, песник и визионар, на челу српског дела великог међународног пројекта за формирање европског Виртуелног центра за атомске и молекуларне податке. Он је и један од главних иницијатора, за наше услове, унтрамодерног пројекта Српска виртуелна опсерваторија.

Обухватна свест о високим циљевима научника Димитријевића и његових сарадника, коаутора, дружбеника, сабораца, у суштини значи корпус нових сазнања, нових прегалачких и делатних идеја, нових футуристичких прегнућа, као и јаснијих представа о сопственим могућностима, али и конкретним акционим средствима, помоћу којих се долази до нових теоријских, филозофско–поетолошких, историјски продорних открића и резултата. А то првенствено значи суптилно разликовање и разлучивање унутар тима, програма, концепција, према особеностима, уз чврсту организацију.

Свестан важности обједињавања свих креативних снага у области астрофизике, информатичких технологија и филозофије природних наука, и то на ширем интернационалном плану, Димитријевић је покренуо низ акција на међународном пољу и, као мало ко пре њега у овој средини и шире, остварио успешну међународну сарадњу. Тако је, на пример, руководио или је и даље на челу појединих међународних пројеката: са Париском опсерваторијом, универзитетским установама у Лондону, Дарему и Атини, те Институтом за теоријску астрономију у Москви и сличним институцијама у Софији. Бројне организаторске и друге активности на овом пољу усмеравао је у међународном духу, придајући им интернационалистичко обележје. Своју делатност усредсређује на продубљене и обухватне релације модерне науке, на подухвате у тој сфери, а не на неке површне и ефемерне тенденције, које би могле бити заводљиве, па и илузорне и заблудне. Зато ова његова међународна настојања, у организовању научних конференција, често врхуне па и надрастају своје време, јер су у сагласју са различитим историјским токовима савремене науке. Овде треба посебно поменути 24. Међународну конференцију о физици јонизованих гасова (СПИГ – 2008), низ националних конференција о облицима спектралних линија у астрофизици, као и оне, широко програмски и концепцијски засноване, о историјском развоју астрономије код Срба, са неколико монументалних зборника радова.

Пажња коју је својевремено Димитријевић, као уредник *Васионе* и других сличних публикација и антологијских избора, посвећивао астрономији, књижевности, уметности, а нарочито космичком као инспирацији поезије, показала се дубоко оправдана. У новијим и најновијим зборницима *Развој астрономије код Срба (V и VI)*, изучавање космичке симболике, не дамо у древној уметности ковања новца или у модерном и постмодерном стваралаштву, ликовном и музичком, на пример, него чак и у филателији, добило је право место и отворило нове просторе космопоетике, теорије и историје уметности, астропоезије и сл. Оно што се, дакле, догађа у тим сферама духовности, захваљујући тиму истраживача, теоретичара, песника, уметника и публициста које је окупио, доказује да су његови пионирски подухвати, као и борба коју је водио против негирања и одбијања оваквих тематских захвата,

били веома смислени и плодотворни; јер је смело отворио ново поље изучавања вишезначних астрономских веза, подстицаја и надахнућа у култури и уметности уопште. Заједно са сарадницима, у том погледу је развио врло плодотворну, концепцијски засновану активност, у основи веома смислену, полетну и хуманистички оплођену. Мото му је био: Открити и афирмисати нешто ново. Тако је захваљујући његовом бодром научном, поетском и друмовничко–путешественом духу, донекле одбачена критика и неверица, која је претила да блокира ове отворене креативне процесе.

Као најистакнутија личност међу нашим астрономима данас, Димитријевић је и знаменити тумач научних истина, па у извесном смислу, протагониста и учитељ духовно–сазнајног и интелектуално–етичког живота, са изузетно великим бројем радова, у више напред поменутих подручја, који су знатно допринели развоју разних области којима се бави. Његови научни резултати, који су веома добро примљени у иностранству, отварају нове научне перспективе и потстичу на подухвате, покрећући стваралачке снаге и у међународним релацијама. Упорним и силовитим радом, дошао је до важних резултата који су имали уплива на полетнији напредак спектроскопије звездане и лабораторијске плазме, те на развој и моделирање звезданих атмосфера, проучавање Сунца, белих пагуљака и активних галактичких језгара, како је истакнуто у Предлогу за избор за дописног члана САНУ. О том снажном утицају недвосмислено сведочи више од 2 500 цитата, наведених у поменутом документу, од којих су нешто више од 1300 до 2009. забележени у реномираној едицији која их прикупља (Science Citation Index) па је најцитиранији активни астроном у Србији. То је један монолитни блок научних факата и продорних сазнања, што гради чврсте силогизме, темељне констатације и закључке на основу промишљених ставова и гледишта, који обухватају скоро сваку поменути сферу: од спектроскопије плазме, преко проучавања Сунца, до активних галактичких језгара, подижући истраживачки дух ка новим и фундаменталним захватима.

Димитријевић је свестран и полифон стваралачки ум који мисаоно и духовно унапређује обухватан рад на аналитичко–хронолошком разматрању и проучавању развојних токова историје, српске и шире јужнословенске астрономије, на савремен начин, уз сагледавање појединих фаза у динамичној процесуалности. У новије време, након личних–поетичких прилога и студија, организовано и у знатној мери систематизовано, покреће и успоставља вишезначне везе између астрономских, астропесничких, ликовних, ужепоетичких и симболичких појава у уметности и естетско–визуелним аспектима српског средњовековног новчарства. Јединственом антологијом поезије Космички цвет видно је обогатио издавачка настојања ове врсте у нашој литератури; а припремио је и једну сличну, селективну, антологију

бугарске поезије.

Уметност песничког стварања је за Димитријевића, као и за школу и радионицу академика Миодрага Павловића, из које је изашао, суптилна и деликатна, и у знатној мери се издваја од осталих креативних прегнућа, па ипак није апсолутно и у свему аутономна. То је непрестано сучељавање унутрашње духовности са оспољеним светом материјалности, борба против сила нереда којима треба овладати и успоставити изванредан склад, сличан хармонији небеских сфера. У сложеном процесу самоовладавања текао је његов развој од раних дечачких песама, преко првих објављених стихова у књижевним публикацијама, до збирке Песме (2003). Бити песник, за њега је значило, истовремено, бити сличан и близак другим људима, али се разликовати од њих снажном креативном свешћу и могућностима непрекидног самонадрастања, на путу до финализације поетских остварења; и то у дијалектичком сукобу са собом, природом, космичким сферама, које се духовно освајају, са великом муком и непрекидним делатним прегнућима. За њега, као и за Миодрага Павловића, и оца, Сргија Димитријевића, поезија, литература и уметност су у сталној вези са богатим и сензибилним животом, и вишесмерно напетом односу са њим.⁵⁹

Осим тога, Димитријевић је дао велики, скоро изузетан, прилог и допринос модерном, оновременском организовању наше астрономије у неколико развојних праваца. Као надахнути истраживач у овој широкој области, настојао је да изгради и осмисли нове научне приступе, на чврстим основама и према најсавременијим идејама и трендовима, свестан историјских функција тих систематизованих и усмерених захвата и тенденција. Са истанчаним смислом за тимски рад, и уз пуно лично педагошко ангажовање, кадровски је оснажио Астрономску опсерваторију младим и даровитим научним посленицима, стварајући неформалну Групу за астрофизичку спектроскопију, састављену од ученика и следбеника, које је менторски водио и усмеравао, укључујући ту и њихове талентоване настављаче. Сви они настоје да вековна трагања у области астрофизике и савремене космологије, осмисле и уобличе и, у непосредном научном истраживању, оригинално и самосвојно артикулишу, кроз резултате окренуте будућности. Заједничким снагама чине све да би овладали тајанственим ритмом древне историје космоса, одгонетајући његово сложено и често неухватљиво пулсирање; отварају могућност да буду јачи у научно-концепцијском, теоријско-филозофском, природно-историјском и духовном делању, за добробит и на ползу човечанства. То је нужан и саставни део модерне астрономске мисли, која у нашим условима не би била то што јесте, да није Димитријевићеве креативности и несустале радне предузимљивости, као и његових следбеника, у једној врсти школе за спектроскопију

⁵⁹ Миодраг Павловић, Постика модерног, Графос, Београд, 1978, стр. 28.

звездане плазме у којој искре и варнице научно–истраживачке страсти, и богате и разноврсне идеје. Истичући његову улогу и значај, ми истовремено афирмишемо захвате и подухвате те својеврсне школе, свест и умну снагу, која у њој сазрева и динамично се потврђује вредним резултатима и делима. Зато је Милану С. Димитријевићу Национални савет за научни и технолошки развој, с пуно разлога, и доделио високо звање заслужног научника, јер плодотворно проноси светом славу модерне српске астрофизике.

Све ово недвосмислено показује да је Димитријевић неоренесансна научно–стваралачка, уметнички–делатна и друмовнички–путешествена појава, ерудитске усмерености, разубућених концепција и обновљених историјско–прегалачких тежњи. Заживљавајући нове научне визије (Виртуелна астрономска опсерваторија), темељно преиспитује постојеће у нашем времену, дајући им адекватна одређења, сагласно духу модерног доба, његовим циљевима и вредностима. Уз то, покренуо је електронско издаваштво у српским астрономским институцијама;⁶⁶ а на основу сопствених истраживачких резултата, засновао је одговарајућу међународну базу података. Разноврсним интересовањима, великом личном културом и енциклопедијском ученошћу, овај полиглота развија, обнавља, преобликује и изворним новинама надograђује научну баштину у неколико области, струка и сфера духовности; уз то, неимарски, поетски несустало и ходољубиво–путешествено сагледава свет.

Нова научно–сазнајна открића и продори у астрономији, отворене могућности за оригинална научна виђења, као и назнаке за савремене методе њиховог поимања, носе у себи нешто врло прогресивно, скоро револуционарно; у виду неколико важнијих пројеката окренутих будућности, који надрастају поједине доминантне парадигме прошлог, иницирају самосвојне видове научности, историичности, епистемологије, ширећи духовне хоризонте савременог раздобља на овим просторима. Димитријевићеви значајни продори изражени су у стваралачком повезивању научно–теоријске мисли и истраживачке праксе, са одговарајућим савременим кретањима у астрономији и догађањима у астрофизици, дајући тако научне резултате и доприносе, који могу бити једно од средстава за проучавање појава у васиони. Ту Димитријевићеву смелу и обухватну научност, карактерише, пре свега,

66 Од 2006. године, закључно са 2009. публиковао је 22 компакт диска и ДВДа, а издавачи су били Астрономска опсерваторија, Астрономско друштво «Руђер Бошковић», Друштво астронома Србије и врло активно и предузимљиво Природњачко друштво ГЕА из Вршца. На Десетој националној конференцији Дигитализација националне баштине, у чијем је програмском комитету, поднао је саопштио: Електронска издања београдских астрономских институција 2010–2011. Посебно су вредна пажњом електронска издања зборника Развој астрономије код Срба I–VI, уз напомену да је прва конференција припремио у електронској форми после 2005. а наредне благовремено, у ритму одржавања скупова. Све ово је омогућило да електронска издања, зборници и друге публикације буду приступачнији, не само у специјализованим установама, већ и шире, преко интернета, а нарочито младима у негодним универзитетским срединама (Метагред универзитет, Факултет за културу и медије, Кративачки универзитет, Учитељски Педагошки факултет у Јагоднини и др.).

човекољубива, критичка, и у знатној мери прегалачка улога.

Овде треба нагласити да је Одељење за математику, физику и геологију САНУ, још 1994. подржало кандидатуру тада релативно младог, али у европским и светским размерама познатог научника, са импозантним резултатима и индексом цитата, понајвећим у српској астрономији. У досадашњим предлозима за избор за дописног члана САНУ, Милану С. Димитријевићу су у два маха недостајала три гласа да ступи међу уважене академике. Његов избор у највишим научним институцијама чинио би им част; а то би истовремено било признање читавом тиму следбеника и сарадника, који чине праву школу у овој области, и потврдило би оно што у европској астрономској науци значе његови високи стваралачки домаћаји, који га стављају раме уз раме са истакнутим ствараоцима у области астрономске науке, а додајмо и његове досеге у савременој лирици, и скоро у свему усавршеног путешествено-ходољубивог виђења и спознаје света.

Пролог из књиге: Астроном, песник и друмовник (Животопис и библиографија)

